

Digitalizarea justiției și utilizarea inteligenței artificiale în Republica Moldova: echilibrul între eficiență, acces la justiție și protecția drepturilor omului

Policy Brief

Co-funded by the
European Union

Nr. 3
August, 2025

Partenerii proiectului EU4JUST

Association
Henri Capitant
Moldova

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**Catedra Jean Monnet privind studiile UE pentru protecția drepturilor
omului și soluționarea alternativă a litigiilor**

Grant Agreement number: 101085276 — EU4JUST — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH

Policy Brief no.3/2025

**Digitalizarea justiției și utilizarea inteligenței artificiale
în Republica Moldova: echilibrul între eficiență, acces
la justiție și protecția drepturilor omului**

Dr.hab. PLOTNIC Olesea

Chișinău, 2025

Despre autor:

Olesea Plotnic - Dr.hab, Profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Coordonator Chair Jean Monnet a proiectului EU4JUST

Acest material a fost realizat în cadrul proiectului Chair Jean Monnet on EU Studies for Human Rights Protection and Alternative Dispute Resolution (Catedra Jean Monnet privind studiile UE pentru protecția drepturilor omului și soluționarea alternativă a litigiilor) / EU4JUST, implementat de Universitatea de Stat din Moldova, Grant Agreement number: 101085276 — EU4JUST — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCHPentru mai multe detalii accesați: <https://eu4just.md/>

Co-funded by the
European Union

"Finanțat de Uniunea Europeană. Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin însă exclusiv autorilor și nu reflectă neapărat cele ale Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici autoritatea finanțatoare nu pot fi considerate responsabile pentru acestea."

Introducere

Digitalizarea sistemului judiciar și integrarea tehnologiilor de inteligență artificială (IA) în procesele de justiție reprezintă o tendință globală, accelerată de pandemia COVID-19 și de evoluțiile tehnologice recente. În contextul Republicii Moldova, aceste transformări sunt esențiale atât pentru eficientizarea actului de justiție (reducerea duratei proceselor, diminuarea volumului de muncă al personalului), cât și pentru creșterea accesului la justiție (prin servicii online, audieri la distanță) și asigurarea respectării drepturilor omului (transparență, corectitudine, protecția datelor personale). Reforma justiției – un angajament major pe agenda europeană a țării – plasează digitalizarea în centrul eforturilor de modernizare a sistemului judiciar.

Este însă crucial ca aceste procese să fie implementate cu atenție la principiile statului de drept și drepturile litigantilor. Echilibrul între eficiență și protejarea drepturilor procedurale trebuie menținut: tehnologia poate accelera justiția, însă nu trebuie să afecteze echitatea proceselor, independența judecătorilor sau dreptul la un proces echitabil. Acest policy brief analizează stadiul actual al e-Justiției și utilizării IA în Republica Moldova, cadrul legislativ european relevant, bune practici internaționale, precum și provocările și riscurile asociate. De asemenea, documentul oferă recomandări de politici publice și un plan de acțiuni etapizat (scurt, mediu și lung termen) pentru Guvernul Republicii Moldova, în vederea accelerării digitalizării justiției în condiții de siguranță și eficacitate.

Actualitatea problemei

Necesitatea digitalizării justiției în Republica Moldova este determinată de mai mulți factori de actualitate. În primul rând, nivelul scăzut de încredere al publicului în sistemul judiciar impune reforme substanțiale. Potrivit barometrului opiniei publice (2024), peste 70% dintre cetățeni declară că au puțină sau *deloc* încredere în justiție, iar doar circa 15% manifestă încredere ridicată. Această percepție negativă – ilustrată în graficul de mai jos – subminează autoritatea instanțelor și indică nevoia urgentă de măsuri pentru sporirea transparenței și eficienței actului de justiție. Digitalizarea poate contribui aici prin proceduri mai clare și acces facil la informații, reducând interacțiunile birocratice ce pot alimenta suspiciuni de corupție.

Nivelul de încredere al populației în justiție (Moldova, 2024). Doar ~15% dintre respondenți au încredere mare sau foarte mare în sistemul judiciar, pe când peste 70% declară încredere mică sau deloc.

În al doilea rând, durata procedurilor judiciare și volumul de lucru al instanțelor rămân provocări semnificative. Deși statisticile comparative arată că, în anul 2020, Moldova a avut printre cele mai rapide proceduri civile și comerciale din Europa (329 zile durata medie, a doua cea mai scurtă dintre țările analizate), percepția publică este adesea că procesele durează prea mult. Ineficiențe administrative și birocratice există la nivel de instanțe, iar digitalizarea proceselor (e-registraturi, gestionarea online a dosarelor, citații electronice) poate elimina întârzieri și reduce povara administrativă asupra judecătorilor. Mai mult, digitalizarea minimizează riscul de corupție și crește transparența, factori evidențiați de autorități ca esențiali pentru recâștigarea încrederii publice.

În al treilea rând, agenda de integrare europeană a Republicii Moldova aduce în prim-plan necesitatea alinierii la standardele UE privind justiția digitală și soluționarea alternativă a litigiilor. Țara și-a asumat, prin foaia de parcurs pe domeniul justiției (capitolele 23 și 24 ale acquis-ului UE), realizarea de progrese concrete în modernizarea infrastructurii judiciare și adoptarea legislației europene relevante. Astfel, digitalizarea nu este doar o opțiune tehnică, ci o condiție pentru maturitatea democratică și parcursul de aderare la UE. Uniunea Europeană a subliniat, la rândul său, importanța transformării digitale a justiției pentru a spori reziliența și eficiența instituțiilor juridice, inclusiv în statele candidate.

Nu în ultimul rând, lecțiile pandemiei COVID-19 au arătat utilitatea soluțiilor digitale în justiție. În 2020–2021, instanțele din Moldova (ca și din alte țări) au recurs la ședințe de judecată online și comunicare electronică, reușind astfel să rămână operative în ciuda restricțiilor sanitare. Aceste inovații de criză au demonstrat că justiția poate fi flexibilă și rezilientă prin tehnologie, însă au scos la iveală și decalaje – de exemplu, probleme de alfabetizare digitală și acces inegal la internet, mai ales în mediul rural. Acum, în perioada post-pandemie, este momentul ca aceste soluții să fie rafinate și instituționalizate pe termen lung.

În concluzie, problematica digitalizării justiției și utilizării IA este de o actualitate imediată pentru Republica Moldova, stând la confluența dintre cerințele interne de reformă (combaterea corupției, eficientizare, creșterea încrederii) și angajamentele externe de armonizare cu standardele europene. Urmează să examinăm situația curentă la nivel național, cadrul normativ european aplicabil și exemple relevante din alte state, pentru a fundamenta direcțiile de acțiune recomandate.

1. Situația națională: e-Justiția în Republica Moldova

Republica Moldova a inițiat digitalizarea sectorului justiției încă din 2009, odată cu implementarea Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) în toate instanțele judecătorești. Acest sistem electronic – dezvoltat cu sprijin extern (programul USAID ROLISP) – a permis automatizarea înregistrării dosarelor și, crucial, repartizarea aleatorie a cauzelor prin calculator, eliminând influența umană în distribuirea dosarelor către judecători. PIGD a cunoscut versiuni succesive de îmbunătățire (ultima versiune majoră datând din 2015) și a pus bazele pentru extinderea ulterioară a soluțiilor digitale, precum „dosarul electronic” și „cabinetul virtual” (funcționalități discutate începând cu 2016).

În anii recentți, eforturile de digitalizare s-au intensificat. Guvernul a creat o Agenție pentru Digitalizarea Justiției (prin reorganizarea Agenției de Administrare a Instanțelor) și a demarat elaborarea *Programului de transformare digitală a justiției 2025–2030*, care urmează să traseze o viziune unificată de modernizare tehnologică a sistemului judiciar. Acest program propune investiții în infrastructura IT a instanțelor, interoperabilitatea bazelor de date juridice și securitatea cibernetică sporită pentru protejarea informațiilor judiciare. O idee inovatoare este înființarea unui Consiliu de coordonare a digitalizării justiției, ca platformă de cooperare strategică între Ministerul Justiției, autoritățile din sector (CSM, CSP, instanțe, procuratură), societatea civilă și partenerii de dezvoltare. Scopul acestui Consiliu ar fi alinierea tuturor inițiativelor digitale sub o singură umbrelă strategică și monitorizarea implementării reformelor tehnice în justiție, evitând abordările fragmentate de până acum.

Instrumente digitale existente: În prezent, instanțele din Moldova dispun de portaluri web unde publicul poate verifica stadiul dosarelor (portalul *instante.justice.md*), iar hotărârile judecătorești sunt publicate

online în mare măsură. Totodată, au fost derulate audieri prin videoconferință, în special în perioada stării de urgență pandemică. Practic, ședințele la distanță au devenit o realitate pentru anumite categorii de cauze, menținând funcționarea justiției și contribuind la reducerea stocului de dosare restante. Deși aceste măsuri au eficientizat procesele, ele au evidențiat probleme de conectivitate și competențe digitale ale unor participanți (părți sau chiar personal al instanțelor), în special în zonele rurale. Astfel, continuă să existe o falie digitală: nu toți cetățenii și toți practicienii dreptului sunt pregătiți în mod egal să folosească noile instrumente.

Medierea și soluțiile alternative constituie un alt pilon al modernizării justiției. Moldova are o Lege a medierii încă din 2007 (revizuită ulterior), însă utilizarea efectivă a procedurilor de mediere a fost redusă de-a lungul timpului. O evoluție notabilă a avut loc în 2024, când autoritățile au introdus medierea obligatorie în cadrul asistenței juridice garantate de stat: în litigiile civile și de familie în care părțile beneficiază de avocați din oficiu, acestea sunt acum obligate să parcurgă o sesiune de mediere înainte de a ajunge în instanță. Statul acoperă costurile medierii pentru cei eligibili la asistență juridică, asigurând astfel că medierea nu devine o povară financiară. Scopul acestei politici este degrevarea instanțelor (prin rezolvarea amiabilă a unor dispute) și *promovarea unei culturi juridice cooperante*, unde conflictele minore se pot soluționa rapid și amiabil, în afara sălilor de judecată. Deși este prea devreme pentru statistici concludente, această inițiativă reflectă alinierea la practicile europene de încurajare a soluționării alternative a litigiilor (ADR).

Inteligența artificială în justiția moldovenească se află abia la început. Până în prezent, nu există sisteme AI implementate formal în luarea deciziilor judiciare. Totuși, elemente incipiente de automatizare inteligentă și suport digital apar: de exemplu, utilizarea unor *chatbot*-uri sau asistenți virtuali pentru a ghida cetățenii pe portalurile instanțelor (răspunzând la întrebări frecvente), ori softuri de transcriere automată a ședințelor audio-video în text. De asemenea, algoritmul de repartizare aleatorie a dosarelor, deși nu este IA, reprezintă un precursor de utilizare a tehnologiei pentru asigurarea obiectivității procesului. Există discuții și viziuni pentru viitor – de pildă, ideea unor sisteme de analiză a jurisprudenței care să asiste judecătorii în documentare (găsirea precedentelor relevante) sau chiar instrumente de *predicție legală* ce ar putea estima durata unui proces sau probabilitatea de succes a unui apel, pe baza datelor din mii de cazuri similare. Cu toate acestea, astfel de soluții trebuie abordate prudent, întrucât ridică probleme de etică și acuratețe.

Reformatori și specialiști locali subliniază că digitalizarea justiției nu se reduce la tehnologie, ci implică și schimbări organizaționale și de mentalitate. Este necesară pregătirea personalului – atât judecători și procurori, cât și grefieri, avocați sau executori – pentru a utiliza noile sisteme informatice și a adopta procedurile electronice. Investițiile în training și alfabetizare digitală juridică sunt la fel de importante ca cele în echipamente și software. Un exemplu pozitiv este studiul „Justiția în cifre – 2021”, elaborat de societatea civilă împreună cu Ministerul Justiției, care analizează comparativ performanțele sistemului și evidențiază *unde* trebuie intervenit pentru îmbunătățiri. Acest tip de diagnostic pe bază de date ar trebui să ghideze implementarea soluțiilor digitale acolo unde ele aduc cel mai mare impact (de exemplu, în domeniile cu grad de încărcare mare sau cu întârzieri repetate).

În sinteză, situația națională se caracterizează printr-un cadru incipient de e-justiție (PIGD, portaluri online, audio-video la distanță) care oferă baze solide, dar care necesită extindere și upgrade. Moldova

dispune de voința politică de a-și digitaliza justiția – dovadă angajamentul la nivel înalt și sprijinul partenerilor externi – însă provocarea este de a transforma aceste angajamente în soluții practice, integrate și folosite pe scară largă. Secțiunile următoare vor prezenta cadrul european relevant și exemple ce pot inspira îmbunătățirea situației naționale.

2. Cadrul legislativ european relevant

Politicile și legislația Uniunii Europene oferă un cadru robust pentru digitalizarea justiției și utilizarea IA, stabilind atât obligații concrete, cât și principii directoare menite să asigure echilibrul între inovare și drepturile fundamentale. Pentru Republica Moldova, în calitate de stat candidat la aderare, *asimilarea acestor norme și bune practici europene* este esențială. În continuare, trecem în revistă principalele instrumente europene relevante:

- Actul privind Inteligența Artificială (AI Act, 2024) – Este vorba despre Regulamentul (UE) 2024/1689 privind inteligența artificială, adoptat de Parlamentul European în 2024 (publicat în Jurnalul Oficial al UE în iulie 2024). Acest act legislativ, primul de acest gen la nivel mondial, stabilește un cadru unitar pentru asigurarea utilizării IA într-un mod *sigur, transparent, trasabil, nediscriminatoriu și ecologic*. AI Act instituie un sistem de clasificare a aplicațiilor IA pe niveluri de risc: inacceptabil (interzise), ridicat, limitat și minim. Sistemele IA cu impact major asupra vieții oamenilor – de exemplu, cele folosite în infrastructuri critice, educație, ocuparea forței de muncă și în aplicarea legii sau justiție – sunt încadrate ca *"IA cu risc ridicat"* și supuse unor cerințe stricte. Astfel de sisteme vor necesita evaluări riguroase înainte de punere în funcțiune și pe parcursul utilizării, transparentizare și supraveghere umană continuă. Relevant pentru sectorul judiciar, AI Act impune ca orice instrument de IA folosit în procesul de judecată sau de gestionare a dosarelor să respecte standarde de calitate și imparțialitate, pentru a nu prejudicia dreptul la un proces echitabil. De exemplu, practicile de "scoring social" (evaluarea cetățenilor pe baza comportamentului) sau sisteme de tip *predictive policing* sunt interzise explicit, considerându-se că încalcă drepturile fundamentale. Moldova, ca viitor stat membru, va trebui să armonizeze utilizarea oricăror soluții IA în justiție la aceste cerințe ale AI Act, pregătind totodată instituții de supraveghere a conformității.
- Directiva 2008/52/CE privind medierea în materie civilă și comercială – Acest act obligă statele membre să faciliteze accesul la proceduri de mediere pentru litigii civile și comerciale și să asigure un cadru minim pentru calitatea medierii. Directiva prevede, printre altele, că acordurile de mediere pot fi învestite cu formulă executorie de către instanțe, conferindu-le astfel forță juridică. De asemenea, stabilește confidențialitatea medierii (mediatorii și părțile nu pot fi forțați să divulge în instanță comunicările din mediere) și suspendarea termenelor de prescripție pe durata medierii, pentru a nu descuraja părțile să încerce soluționarea amiabilă. Pentru Moldova, transpunerea Directivei 2008/52/CE înseamnă alinierea legislației naționale a medierii la aceste standarde. Un proiect de lege nou privind medierea (menționat în discuțiile publice) urmărește tocmai implementarea directivei, inclusiv prin certificarea mediatorilor, crearea unui cod de conduită al mediatorilor la standard UE și integrarea medierii în procedura prealabilă judecătorească. Prin adoptarea acestor prevederi, s-ar extinde utilizarea medierii și în afara sistemului de asistență

juridică gratuită – eventual chiar *mediere pre-judiciară obligatorie* în anumite materii, similar altor țări UE (ex. în Italia sau România, în domenii ca litigiile de familie sau litigiile mici).

- Directiva 2013/11/UE privind soluționarea alternativă a litigiilor în materie de consum (Directiva SAL) – Această directivă impune statelor UE să asigure existența unor entități de soluționare alternativă a litigiilor de consum (SAL) pentru toate sectoarele economice, astfel încât consumatorii să poată apela la remedii extrajudiciare eficiente în disputele cu profesioniștii. Directiva stabilește cerințe de *calitate* pentru entitățile SAL: independență, transparență, contradicție, legalitate, celeritate și principiul caracterului voluntar. Fiecare stat trebuie să creeze un *punct de contact* și o listă cu entitățile SAL notificate Comisiei Europene. Pentru Moldova, apropierea de această directivă ar presupune dezvoltarea cadrului instituțional de protecție a consumatorului: de exemplu, consolidarea existenței unor centre de mediere sau arbitraj pentru consumatori, aflate sub monitorizarea unei autorități (ANPC în modelul UE). Deja unele inițiative există – precum serviciile de mediere la Inspectoratul de Protecție a Consumatorilor – dar integrarea în rețeaua europeană SAL este un obiectiv de atins odată cu aderarea.
- Regulamentul (UE) nr. 524/2013 privind soluționarea online a litigiilor (SOL) în materie de consum – Acest regulament a creat Platforma europeană de SOL, un portal online unic unde consumatorii și comercianții pot depune reclamații și pot soluționa *online* disputele izvorâte din tranzacțiile comerciale (în special cele efectuate online). Platforma SOL (ODR platform, în engleză) este disponibilă în toate limbile oficiale ale UE și conectează părțile cu entități SAL competente. Comercianții din UE care vând online sunt obligați să afișeze pe site-urile lor link către platforma SOL. Deși Moldova nu este încă parte a acestui sistem, în perspectiva integrării europene ar fi necesară interconectarea mecanismelor naționale la platforma SOL europeană. Asta înseamnă că entitățile de soluționare a litigiilor de consum din Moldova vor trebui să poată primi și gestiona cazuri transfrontaliere prin acest portal. Adoptarea Regulamentului SOL va facilita rezolvarea disputelor transfrontaliere pentru cetățenii moldoveni (ex. cumpărături online de la comercianți din UE), evitând procedurile judiciare costisitoare. Deja acum consumatorii moldoveni pot accesa voluntar platforma UE, dar plângerile lor trebuie preluate de entități SAL din țările UE până la integrarea oficială.
- Strategia UE pentru justiția digitală 2025–2030 (DigitalJustice@2030) – Comisia Europeană lucrează la o nouă strategie pe termen mediu care vizează accelerarea digitalizării sistemelor judiciare ale statelor membre și utilizarea noilor tehnologii, inclusiv a IA, pentru a îmbunătăți eficiența, reziliența și calitatea actului de justiție. Această strategie, sub forma unei Comunicări a Comisiei, urmează a fi adoptată în ultimul trimestru al anului 2025, în paralel cu noua Strategie de formare judiciară 2025–2030. În pregătirea sa, Comisia a lansat în 2025 o consultare publică (Call for Evidence) la care au putut contribui experți și instituții din toate țările. Principalele direcții de acțiune preconizate includ: crearea unui tablou de bord al digitalizării justiției în statele membre (pentru schimb de bune practici și monitorizare comparativă), dezvoltarea unui “IT/AI Toolbox” la nivelul UE – practic o bibliotecă de instrumente IT și IA disponibile pentru sistemele judiciare naționale – și consolidarea unui Spațiu european de date juridice. Acest Spațiu de date va facilita accesul centralizat la legislație și jurisprudență (națională și europeană) și va permite

folosirea acestor date pentru *antrenarea* și dezvoltarea unor aplicații de IA adaptate nevoilor justiției. Totodată, strategia pune accent pe interoperabilitate și identitate electronică: utilizarea identității digitale europene (e-ID) și a semnăturilor electronice calificate în procedurile judiciare transfrontaliere, astfel încât să devină posibilă *derularea complet online a proceselor transfrontaliere* (de ex., într-un litigiu civil România–Moldova). Deși această strategie nu va fi un act legislativ obligatoriu, ci un set de orientări (soft law), este de așteptat ca ea să genereze viitoare instrumente și finanțări europene la care și Moldova ar putea avea acces. Alinierea de pe acum la obiectivele strategiei – cum ar fi pregătirea personalului judiciar în competențe digitale, colectarea datelor statistice privind folosirea instrumentelor IT sau implicarea în proiecte-pilot de inteligență artificială în justiție – ar oferi Moldovei un avans în procesul de integrare digitală europeană.

- Carta etică europeană privind utilizarea inteligenței artificiale în sistemele judiciare (Consiliul Europei, 2018) – Deși nu este legislație UE, merită menționată inițiativa Consiliului Europei (prin CEPEJ) care a elaborat un set de principii etice pentru folosirea IA în domeniul judiciar. Carta (adoptată la Strasbourg în dec. 2018) subliniază cinci principii de bază: *respectarea drepturilor fundamentale, non-discriminarea, calitatea și securitatea* (algoritmii trebuie concepuți cu date fiabile și securizate), *transparența și inteligența “sub control uman”* (explicabilitatea deciziilor algoritmice și supraveghere umană permanentă) și *principiul subordonării (user control)* – adică faptul că decizia finală trebuie să aparțină tot unui actor uman și justițiabilii trebuie să poată opta să nu fie supuși în totalitate unei decizii algoritmice [cpescmdlib.blogspot.com](https://www.cpescmdlib.blogspot.com). Aceste principii au fost deja invocate în discuțiile naționale (ex. în România și Republica Moldova) ca reper pentru dezvoltarea oricăror sisteme de IA juridică. Chiar dacă nu sunt obligatorii, ele pot fi integrate voluntar de state în ghidurile lor de bune practici sau codurile deontologice ale profesioniștilor. Moldova ar putea, de pildă, să includă prevederi inspirate de Cartă în regulamentul de funcționare a oricăror aplicații de tip IA din justiție, asigurând astfel că *etica judiciară* nu este sacrificată pe altarul eficienței tehnice.

Pe lângă cele de mai sus, mai există o serie de instrumente UE conexe: Regulamentul 2023/2844 privind digitalizarea cooperării judiciare (care facilitează comunicarea electronică între instanțe din diferite state membre – de interes pentru viitor, când Moldova va participa la rețele precum e-CODEX), sau inițiative ca EU e-Justice Action Plan (Planul de acțiune e-Justice, ultimul valabil fiind 2019-2023, concentrat pe dezvoltarea Portalului European e-Justice și servicii online la nivel transfrontalier). Toate acestea conturează un mediu în care *justiția electronică* devine noul standard.

Pentru Republica Moldova, adoptarea acquis-ului UE în materie de justiție digitală și ADR va fi atât o provocare, cât și o oportunitate: provocare, deoarece presupune investiții și reforme legislative semnificative; oportunitate, pentru că oferă acces la know-how-ul și finanțarea europeană necesare pentru a face un salt calitativ în modul de funcționare a sistemului judiciar.

Bune practici internaționale în e-Justiție și IA judiciară

Experiențele altor țări – atât din Uniunea Europeană, cât și din afara ei – furnizează studii de caz valoroase despre cum poate fi digitalizată justiția și integrată inteligența artificială, în timp ce se menține

echilibrul cu drepturile omului. În cele ce urmează, vom evidenția câteva bune practici internaționale relevante, menționând succint realizările și lecțiile aferente:

- 1) Estonia – “e-Estonia” pionier al justiției digitale: Estonia este adesea citată ca exemplu de transformare digitală a guvernării, iar justiția nu face excepție. Țara (cu ~1,3 milioane locuitori) a implementat un sistem judiciar aproape *paperless*: toate dosarele pot fi depuse electronic prin portalul e-File, părțile și avocații au acces online la documente și la calendarul ședințelor, iar comunicarea instanțelor cu celelalte instituții se realizează prin platforma națională de interoperabilitate (*X-Road*). Cetățenii folosesc semnătura digitală națională pentru a semna acte juridice la distanță, recunoscută legal echivalent cu semnătura olografă. De asemenea, Estonia a fost printre primele țări care au experimentat cu IA în sistemul judiciar: în 2019, Ministerul Justiției a lansat un proiect pentru dezvoltarea unui “judecător-robot” care să soluționeze litigiile mărunte (de până la ~7.000 euro) în procedură accelerată. Ideea era ca un algoritm să analizeze documentele depuse și să emită o decizie, revizibilă ulterior de un judecător uman. Acest proiect pilot nu a ajuns încă la implementare pe scară largă (fiind reevaluate riscurile), însă arată deschiderea Estoniei spre inovare. Până în prezent, Estonia utilizează IA mai ales în sarcini suport: algoritmi pentru repartizarea echitabilă a cauzelor, sisteme de *chatbot* juridic care ghidează justițiabilii pe portalul instanțelor, precum și soluții guvernamentale orizontale (de ex., un AI care scanează imagini satelitare pentru a detecta încălcări de mediu, sau unul care sortează CV-urile pentru plasarea în muncă – soluții care, deși nu țin direct de instanțe, demonstrează capacitatea de a folosi IA în administrație). Lecția Estonia: infrastructură digitală solidă + identitate electronică universală = servicii judiciare accesibile și eficiente. Totodată, Estonia subliniază importanța *menținerii controlului uman* asupra deciziilor IA – în planul lor, judecătorul-robot era gândit să fie supravegheat de judecători reali, exact pentru a preveni erori sau abuzuri ale algoritmului.
- 2) România – digitalizare treptată și discuții despre IA: Țara vecină, România, are un sistem judiciar mai mare și mai complex, dar și aici digitalizarea a prins viteză în ultimii ani. Portalul instanțelor de judecată (portal.just.ro) oferă acces public la dosare (părțile pot verifica stadiul și soluțiile), iar proiectul *Dosarul Electronic* permite acum avocaților și părților, în majoritatea instanțelor, să consulte online întreg conținutul dosarelor și să depună cereri în format electronic. De asemenea, toate ședințele de judecată sunt înregistrate audio, fișierele fiind gestionate electronic. În timpul pandemiei, România a modificat Codul de procedură civilă pentru a permite ședințe de judecată online cu acordul părților, iar multe instanțe au continuat să folosească videoconferința și după pandemie, mai ales în cauze civile sau în audierea martorilor de la distanță. În privința IA, România încă nu are implementări concrete în instanțe, dar *dezbaterea este foarte vie*. Un exemplu recent (aprilie 2025) a fost propunerea unui important sindicat din sistemul polițienesc și al funcționarilor (*ProLex*) ca Ministerul Justiției să creeze cadrul legal pentru un “judecător AI” în anumite litigii administrative de volum mare. Motivația era eliminarea practicilor neunitare și accelerarea soluționării dosarelor (sindicatul acuza faptul că, pe spețe identice, unele instanțe dădeau soluții opuse – generând sentimentul de arbitrarie). Conform propunerii, o platformă automată ar analiza dosare similare și ar pronunța o soluție într-un termen foarte scurt, soluție care să poată fi contestată ulterior la un complet uman stirileprotv.ro. Reacția experților a

fost în general de precauție: s-a subliniat că o asemenea schimbare ar ridica probleme constituționale (dreptul la un judecător imparțial *uman* este garantat) și practice (încă nu există algoritmi suficient de maturi pentru a motiva decizii juridice complexe). Cu toate acestea, România a început să exploreze IA în aspecte punctuale: la nivelul Parchetului General se discută despre un soft de analiză predictivă pentru recidivă (similar COMPAS folosit în SUA), iar Ministerul Justiției a organizat conferințe privind tehnologia digitală și IA, promovând Carta etică CEPEJ din 2018. De remarcat, în România legislația interzice deja “instanțele extraordinare”, deci orice *tribunal AI* ar necesita revizuire constituțională. Bune practici românești: dezvoltarea unui dosar electronic național interoperabil (în lucru), transparența datelor judiciare online și inițiativele de educație digitală a magistraților. România pune accent pe *menținerea deciziei judiciare la om*, dar consideră acceptabilă utilizarea IA ca asistent (ex: pentru repartizare, redactarea unor minute sau anonimizarea automată a hotărârilor).

- 3) Franța – accent pe etică și proiecte pilot cu IA: Franța, cu un sistem juridic vast, a implementat numeroase soluții de e-justice, dar este cunoscută mai ales pentru abordarea prudentă și reglementată a inteligenței artificiale. Există portalul “Justice.fr” care ghidează cetățenii spre servicii online (depune online plângeri minore, programări la notar etc.), iar anumite proceduri simplificate (cum ar fi ordonanțele de plată pentru datorii necontestate) pot fi inițiate electronic. În paralel, Ministerul Justiției francez derulează proiectul “Portalis” – o platformă integrată menită să interconecteze toate bazele de date ale instanțelor și să permită atât profesioniștilor, cât și justițiabililor să gestioneze cazele digital cap-coadă. Ce distinge Franța este grija față de impactul noilor tehnologii asupra drepturilor individuale și a independenței judecătorilor. În 2019, Franța a adoptat o *lege inedită* care interzice utilizarea identificării algoritmice a judecătorilor în scopul analizării tendințelor jurisprudențiale ale acestora. Cu alte cuvinte, folosirea IA pentru a prezice cum va judeca un anumit magistrat (bazat pe istoricul deciziilor sale) a fost interzisă, încălcarea acestei interdicții fiind sancționată penal. Scopul acestei legi este de a preveni “profilarea judecătorilor” și posibilele sale efecte negative (presiuni mediatică, forum-shopping în funcție de judecătorul “favorabil” etc.), protejând astfel independența și demnitatea justiției. Totodată, Franța investește în IA pentru asistarea sistemului judiciar: Curtea de Casație franceză, de exemplu, a testat algoritmi de anonimizare automată a hotărârilor (pentru a accelera publicarea jurisprudenței, mascând numele părților) și examinează cum ar putea folosi IA pentru a clasifica recursurile depuse (filtrarea celor admisibile de cele vădit nefondate). Guvernul francez a finanțat câteva startup-uri LegalTech care oferă servicii de *predictive justice* (estimarea posibilei soluții bazat pe cazuri anterioare) și *chatbots* juridici pentru orientarea cetățenilor, însă totul sub atenta supraveghere a Consiliului de Stat și a comisiilor de etică juridică. Concluzia exemplului francez: este important ca digitalizarea să vină la pachet cu reguli etice clare; Franța demonstrează că se pot folosi beneficii ale IA (automatizarea unor sarcini repetitive, analiza datelor) fără a compromite principiile de bază – interzicând anumite utilizări considerate inacceptabile și menținând transparența algoritmilor folosiți în sistemul judiciar.
- 4) Alte exemple din UE: Multe țări membre au demarat proiecte proprii. Spania are un program numit “Justiția digitală” cu introducerea pe scară largă a dosarului electronic și a ședințelor online, precum și un asistent virtual (*verbot*) care ajută cetățenii pe site-urile instanțelor. Olanda

a experimentat cu sisteme de Online Dispute Resolution (ODR) pentru litigii de consum și familiale – platforme web unde părțile pot negocia și mediatori/experti pot oferi soluții, totul la distanță. Finlanda folosește IA pentru a indexa și căuta în arhiva jurisprudenței (proiectul *Finlex* cu motor AI). Italia, după ce a implementat pe deplin procesul civil telematic (PCT) – un sistem complex de depunere și comunicare electronică obligatorie în procese civile – acum analizează utilizarea IA în managementul instanțelor (de exemplu, pentru prognoza încălcării viitoare de dosare și alocarea resurselor). Nu în ultimul rând, Belgia și Austria au lansat *chatboți judiciari* pentru informații juridice de bază, iar Germania explorează concepte de “jurisdicție digitală” în materie comercială (camere de arbitraj online cu reguli pre-stabilite).

- 5) State din afara UE: Merită menționat Singapore, care deși nu este în Europa, este recunoscut ca un hub al justiției tehnologice: instanțele sale comerciale au adoptat un sistem 100% digital (fără hârtie) și folosesc uneori dovezi electronice dinamice (ex. prezentări multimedia interactive în sala de judecată). Singapore a lansat și un Tribunal Online pentru litigii mărunte (Online Small Claims Tribunal), unde părțile își prezintă cazul prin portal, iar un ofițer judiciar emite o hotărâre digitală. Un alt exemplu este Canada, unde provincii ca British Columbia au instituit un Tribunal Civil Rezolutiv Online (Civil Resolution Tribunal) – o entitate care soluționează disputele civile de mică valoare exclusiv online, prin mediere asistată de platformă și decizie digitală dacă medierea eșuează. Aceste exemple arată potențialul ODR de a degreva instanțele clasice.

Bunele practici internaționale evidențiază câteva ingrediente cheie:

- Importanța unei strategii coerente (nu doar proiecte izolate) – ex. Estonia sau Spania au avut planuri naționale clare de e-justiție;
- Necesitatea implicării magistraților și avocaților în proiectare (dacă utilizatorii sistemului nu sunt consultați, riscul de rezistență la schimbare e mare);
- Asigurarea accesibilității pentru public – portaluri intuitive, suport pentru cei fără abilități digitale, puncte de acces în tribunale;
- Protecția datelor și securitatea cibernetică integrate by-design, având în vedere sensibilitatea datelor judiciare (de exemplu, soluția Franței de a anonimiza deciziile publice protejează viața privată a părților).
- Menținerea factorului uman: fie prin supravegherea deciziilor IA, fie prin oferirea mereu a posibilității de *opt-out* (ca un judecător sau o parte să poată decide să nu folosească procedura online, dacă există un motiv serios).

Aceste exemple oferă și inspirație directă pentru Moldova – de pildă, modelul estonian al identității digitale ar putea fi replicat în RM (unde există deja buletin electronic și semnătură mobilă, ce pot fi extinse ca uz în justiție), iar modelul românesc al dosarului electronic poate servi la interconectarea PIGD cu portalurile publice. Din Franța și alții, Moldova poate prelua abordarea de a reglementa clar utilizarea algoritmilor *înainte* ca aceștia să devină problematici.

3. Provocări și riscuri

Implementarea pe scară largă a digitalizării și a inteligenței artificiale în sistemul de justiție vine la pachet cu numeroase provocări și riscuri, care trebuie anticipate și gestionate prin politici adecvate. Identificarea acestor provocări este crucială pentru a asigura că transformarea digitală nu va compromite drepturile justițiabililor și integritatea actului de justiție. Principalele aspecte de atenție includ:

- **Infrastructură și resurse insuficiente:** Digitalizarea completă cere investiții masive în infrastructură IT (servele, echipamente de videoconferință în toate sălile de judecată, rețele securizate). Multe instanțe din Moldova funcționează încă în clădiri și cu echipamente învechite, unde implementarea tehnologiei este anevoioasă. Asigurarea finanțării sustenabile – inclusiv din bugetul de stat, dar și din fonduri externe (UE, parteneri) – este esențială. Un risc conex este *fragmentarea* soluțiilor: dacă se implementează sisteme diferite în diferite instanțe (eventual prin proiecte pilot necorelate), interoperabilitatea poate avea de suferit. De aceea, coordonarea centralizată (prin Minister sau Agenția de Digitalizare a Justiției) este vitală pentru standardizare.
- **Resistența la schimbare și decalajul de competențe:** Orice reformă aduce și opoziție inerentă, iar în justiție unii practicieni pot fi conservatori. Un judecător sau grefier neinstruit digital poate percepe noile sisteme ca pe o povară sau chiar ca pe o amenințare la rutina sa. Lipsa de formare temeinică poate duce la *neutilizarea* multor funcționalități (ex.: dacă există sistem de conferințe video dar judecătorii preferă totuși amânarea cauzei până pot aduce fizic părțile). De asemenea, populația generală – mai ales în zone rurale sau în rândul persoanelor vârstnice – s-ar putea lovi de dificultăți în a accesa justiția online (lipsă de internet de bandă largă, necunoașterea procedurilor digitale, neîncredere în tehnologie). Alfabetizarea digitală este deci o provocare dublă: atât pentru personalul sistemului, cât și pentru cetățeni. Ignorarea ei riscă să adâncească inegalitățile în accesul la justiție (ex. tinerii și companiile să beneficieze de avantajele e-justice, în timp ce persoanele defavorizate rămân în urmă).
- **Protecția datelor și securitate cibernetică:** Sistemul judiciar procesează date personale sensibile (de la date despre viața intimă în dosare de familie până la secrete comerciale în dosare civile sau date despre sănătate în dosare penale). Digitalizarea extinsă expune aceste date la riscuri de securitate – atacuri cibernetice, breșe de confidențialitate, acces neautorizat. Un incident major (cum ar fi compromiterea bazei de date a instanțelor sau un ransomware care criptează dosare) ar avea consecințe grave asupra încrederii publice și a funcționării justiției. Provocarea este deci asigurarea unor sisteme robuste de securitate IT: criptare, backup regulat, testare de penetrare, proceduri stricte de acces pe bază de roluri etc. De asemenea, conformarea cu standardele de protecție a datelor (GDPR-ul european, la care va adera și Moldova) presupune să existe un temei legal clar pentru fiecare prelucrare digitală de date judiciare, perioade de stocare limitate, anonimizarea datelor publicate online și drepturi pentru persoanele vizate (de exemplu, dreptul la protejarea datelor personale în hotărâri – cum s-a discutat la nivelul CEJ). Riscul este ca o digitalizare rapidă, nesecurizată adecvat, să ducă la scurgeri de informații sau la utilizarea neautorizată a datelor din dosare (de exemplu, profilarea părților sau martorilor prin datele disponibile online).
- **Excluderea digitală și accesul la justiție:** Una dintre mizele centrale este ca digitalizarea să crească accesul la justiție, nu să îl restrângă. Există însă riscul ca un accent excesiv pe soluții

online să afecteze negativ anumite grupuri. De exemplu, persoanele cu dizabilități (nevăzători, persoane cu deficiențe de auz) pot întâmpina dificultăți dacă platformele electronice nu sunt proiectate conform standardelor de *accesibilitate*. Comunitățile defavorizate sau cei fără resurse tehnologice ar putea fi practic excluși de la procedurile online. Provocarea de politici este să asigure mereu *o cale alternativă* pentru cei care nu pot sau nu vor să folosească digitalul: ghișee de asistență, posibilitatea depunerii pe hârtie acolo unde e necesar, facilități în sediile instanțelor (kiosk-uri cu conexiune la internet pentru consultarea dosarelor digitale, personal dedicat să ajute publicul). De asemenea, limbajul și interfața sistemelor trebuie gândite simplu și traduse în limbile relevante (română, rusă, găgăuză etc., ținând cont de contextul demografic al Moldovei) pentru a nu crea bariere lingvistice sau tehnice.

- Finanțarea și sustenabilitatea pe termen lung: Implementarea inițială a noilor sisteme poate fi acoperită prin proiecte (UE, Banca Mondială, donatori), însă menținerea și actualizarea lor necesită buget constant. Un risc este ca, după lansare, soluțiile să nu beneficieze de mentenanță și upgrade, ceea ce duce la degradare sau învechire rapidă. De exemplu, dacă nu se bugetează anual costurile cu licențele software, echipamentele noi pot deveni inutilizabile. Sustenabilitatea implică și *adaptabilitate*: tehnologia evoluează rapid, deci sistemul judiciar trebuie să poată integra noutăți (ex. astăzi videoconferință, mâine realitate virtuală?) fără să fie nevoit să reconstruiască de la zero.
- Riscuri specifice IA: bias, opacitate, legalitate: Introducerea inteligenței artificiale ridică provocări distincte. Un sistem de IA “învață” din datele istorice – dacă datele din justiție reflectă prejudecăți (de exemplu, pedepse mai aspre într-o anumită regiune sau pentru un anumit grup), există riscul ca AI-ul să perpetueze sau chiar să amplifice aceste *bias*-uri. Cazuri din alte țări au arătat cum algoritmi de recidivă au discriminat minorități sau cum sisteme de recunoaștere facială au acuratețe mai scăzută pentru anumiți subiecți. În justiție, asemenea erori sunt inacceptabile, căci pot afecta vieți (de ex., o evaluare algoritmică eronată ar putea influența decizia de eliberare condiționată a unui deținut). De asemenea, IA aduce *opacitate*: mulți algoritmi (mai ales cei de *machine learning*) sunt “cutii negre”, greu de explicat chiar și de către creatori. Or, într-un proces judiciar, motivarea deciziei este obligatorie – cum motivezi o hotărâre generată parțial de un algoritm, dacă nu poți explica raționamentul acestuia? Transparența algoritmică devine deci un imperativ (inclusiv conform AI Act, care cere transparență sporită pentru sistemele de IA din justiție). Mai există și problema *legalității procedurale*: codurile de procedură actuale prevăd anumiți pași și rolul unui judecător uman. Integrarea IA cere adaptarea legilor – altfel, hotărârile IA ar putea fi lovite de nulitate. În fine, se pune întrebarea răspunderii: cine e responsabil dacă IA greșește? Judecătorul care a aprobat folosirea ei, programatorul, statul? Aceste zone gri sunt încă dezbătute în doctrină.
- Acceptarea publică și etica: Chiar dacă s-ar rezolva problemele tehnice, un risc major este refuzul publicului de a recunoaște deciziile digitale sau date de IA. Justiția are o puternică componentă de percepție: oamenii vor să “înfățișeze cazul în fața unui judecător”. Dacă transformarea este prost comunicată, există riscul unei reacții de respingere (temeri că “calculatorul decide soarta omului” etc.). Asta poate duce la contestarea autorității instanței, la valuri de apeluri și recursuri

doar pe motivul neîncrederii în soluția dată de un algoritm. Pentru a mitiga, e nevoie de transparență și implicare: explicarea către public a modului în care tehnologiile sunt folosite și cum *nu* afectează drepturile (de exemplu, asigurând mereu recurs la un judecător). Mai mult, implicațiile etice – precum protejarea demnității umane, asigurarea unei justiții care nu devine excesiv de “tehnocratică” – trebuie cântărite. Un proverb legal spune: *Justiția trebuie nu doar să se facă, ci să se și vadă că se face*. Dacă cetățeanul nu “vede” justiția pentru că totul se petrece pe un portal opac, sentimentul de încredere poate scădea. Provocarea este așadar de a păstra componenta umană și solemnitatea actului de justiție chiar și în medii virtuale.

- Neuniformitatea progresului: Diferite părți ale sistemului judiciar pot progresa digital cu viteze diferite. De exemplu, instanțele civile ar putea ajunge rapid la digitalizare completă, pe când cele penale (unde sunt implicați și deținuți, poliție, avocați din oficiu etc.) ar putea rămâne în urmă. Aceasta creează riscul unui *sistem dual*: o “justiție de tip nou” eficientă în anumite zone și una “tradițională” greoaie în altele. Similar, dacă puterea judecătorească adoptă tehnologia, dar alte instituții conexe (poliție, penitenciare, expertize) nu o fac, câștigul de eficiență se poate irosi. E necesară o abordare integrată, cu implicarea tuturor actorilor din lanțul judiciar.

Enumerând aceste provocări, devine clar că digitalizarea justiției este un proces complex, nu doar o simplă achiziție de calculatoare. Gestionarea riscurilor presupune planificare strategică, consultare largă, investiții în oameni și tehnologie și un efort susținut de actualizare a cadrului legal și de protecție a valorilor fundamentale. În secțiunea următoare, formulăm recomandări concrete pentru politicile publice ale Republicii Moldova, având în vedere atât maximizarea beneficiilor, cât și minimizarea riscurilor discutate.

4. Recomandări de politici publice

Având în vedere analiza de mai sus, propunem un set de recomandări de politici publice menite să ghideze Republica Moldova în direcția unei justiții digitalizate, eficiente și totodată aliniate la standardele europene și respectuoase cu drepturile omului. Aceste recomandări sunt concepute pentru a oferi decidenților un plan coerent de acțiune:

1. Adoptarea unei strategii naționale cuprinzătoare pentru e-Justiție și IA – Guvernul, prin Ministerul Justiției, ar trebui să definitiveze și să adopte oficial *Programul de transformare digitală a justiției 2025–2030*, asigurându-se că acesta acoperă toate dimensiunile: infrastructură, procese, resurse umane, cadru legal. Strategia trebuie să includă și un *capitol dedicat eticii utilizării IA* în sistemul judiciar, eventual prin asumarea principiilor CEPEJ 2018 la nivel național. Odată adoptată, strategia trebuie comunicată clar tuturor instituțiilor implicate și publicului, pentru a crea un orizont de așteptare comun și a mobiliza sprijin.

2. Întărirea cadrului instituțional și de coordonare – Instituirea Consiliului pentru Coordonarea Digitalizării Justiției (așa cum este prevăzut) ar trebui realizată cât mai curând. Acest organism – incluzând reprezentanți ai MJ, CSM, CSP, ai instanțelor, ai profesiilor juridice, societății civile și partenerilor de dezvoltare – va asigura *supervizarea implementării* strategiei și coerența proiectelor. De asemenea, se recomandă desemnarea la nivelul fiecărei instanțe a unui responsabil cu digitalizarea (un

fel de “champion digital” local, fie el vicepreședinte de instanță sau grefier-șef) care să fie liantul cu Consiliul și să urmărească aplicarea soluțiilor IT în instanța respectivă.

3. Actualizarea cadrului legal procedural – Parlamentul și MJ să inițieze modificări legislative pentru a permite și reglementa explicit procedurile digitale. De exemplu: modificarea Codului de procedură civilă și penală pentru a recunoaște *documentul electronic* (depunerea cererilor și înscrisurilor în format electronic, cu semnătură electronică calificată) la egalitate cu înscrisul pe hârtie; introducerea *citării prin mijloace electronice* (e-mail, portal) ca metodă valabilă și eficientă; stabilirea condițiilor pentru ședințe de judecată online (când pot avea loc, dreptul părților de a solicita sau refuza, modul de consemnare a declarațiilor). Un aspect important este *recunoașterea legală a înregistrărilor audio/video* ca parte a procesului-verbal al ședinței (deja în mare parte se întâmplă). Tot în plan legislativ, e necesară transpunerea directivelor europene menționate: o nouă Lege a medierii aliniată la Directiva 2008/52/CE, eventual o Lege specială privind *soluționarea alternativă a litigiilor* care să anticipeze implementarea Directivei 2013/11/UE (creând cadrul entităților SAL și al cooperării cu platforma SOL – Regulamentul 524/2013). Pe palierul IA, se recomandă *codificarea principiului “algorithm sub control uman”*: nicio decizie judiciară nu poate fi pronunțată exclusiv de o mașină, judecătorul are întotdeauna răspunderea finală.

4. Investiții în infrastructură digitală și interoperabilitate – Guvernul să aloce fonduri dedicate pentru dotarea tuturor instanțelor cu echipamente moderne: rețele de internet de mare viteză (inclusiv redundanță la căderi), sisteme de videoconferință de înaltă calitate în sălile de judecată (camere, ecrane, audio), calculatoare performante și scanere pentru trecerea la dosarul electronic. De asemenea, consolidarea centrelor de date care găzduiesc sistemele judiciare (sau migrarea către un cloud guvernamental securizat care să găzduiască datele instanțelor, cu backup geografic). Interoperabilitatea este crucială: Ministerul Justiției să continue eforturile de integrare a PIGD cu registrele de stat relevante (evidența populației, registrul de afaceri, cadastru etc.) astfel încât judecătorii și grefierii să poată accesa direct informațiile necesare în dosare, eliminând cererile birocratice către alte instituții. Un exemplu bun este deja inițiativa de interconectare a registrelor de stare civilă cu PIGD – eliminând necesitatea ca părțile să aducă extrase de naștere/căsătorie, acestea fiind disponibile electronic. Moldova ar trebui să investească și în implementarea standardelor europene e-CODEX (schimb securizat de documente judiciare între țări) pentru a pregăti participarea la rețeaua europeană de justiție.

5. Proiecte pilot de ODR și extinderea soluționării amiabile – Ca parte a creșterii accesului la justiție, recomandăm lansarea, eventual cu sprijin donor, a unei platforme naționale de soluționare online a litigiilor. Aceasta ar putea începe cu domeniul protecției consumatorului sau cu litigiile comerciale mici. Platforma ar ghida părțile printr-un proces structurat: întâi schimb de mesaje și negociere asistată, apoi mediere online (un mediator neutru alocat), iar dacă nu se ajunge la acord – posibilitatea de a solicita o decizie de arbitraj online cu executorialitate limitată. Un astfel de proiect ar decongestiona instanțele, ar fi aliniat cu practicile UE (platforma SOL) și ar oferi cetățenilor o cale rapidă și gratuită/ieftină de rezolvare a disputelor. Extinderea medierii este complementară: pe lângă medierea obligatorie pentru beneficiarii de asistență juridică (deja implementată în 2024), s-ar putea lua în considerare introducerea *unei sesiuni de informare obligatorie despre mediere* pentru părțile în litigii civile înainte de prima înfățișare, după modelul altor jurisdicții – astfel, părțile măcar iau la cunoștință de opțiune. Totodată,

statul ar putea stimula medierea prin facilități fiscale (scutirea de taxa de timbru dacă rezolvi disputa prin mediere) și prin crearea de centre de mediere conectate la instanțe (judecătorii trimițând cazuri spre mediatori autorizați). Aceste politici duc la schimbarea paradigmei: nu orice dispută trebuie să ajungă în fața unui judecător, există alternative benefice.

6. Training intensiv și schimbare de cultură organizațională – Consiliul Superior al Magistraturii, Institutul Național al Justiției (INJ) și Uniunea Avocaților ar trebui să colaboreze pentru a derula programe cuprinzătoare de formare pe tema noilor tehnologii judiciare. Toți judecătorii și procurorii în funcție să parcurgă cursuri practice de utilizare a sistemelor (PIGD actualizat, dosar electronic, semnătură digitală etc.), de securitate cibernetică de bază (pentru a preveni, de exemplu, incidente precum deschiderea de fișiere malware). Pentru tinerii magistrați, curricula INJ să includă modul special de *Justiție Digitală & IA*. O atenție deosebită merită componenta *etică*: formări privind riscurile bias-ului algoritmic, responsabilitatea în folosirea informațiilor online (e.g. să fie conștienți că datele de pe rețele sociale pot fi manipulative etc.). În plus, e necesară conștientizarea avantajelor – trebuie încurajată *o cultură a inovației* în instanțe. Aici, conducerea sistemului (CSM, președinții de instanță) au rolul de a promova exemple pozitive, de a recompensa personalul care adoptă noile metode și de a clarifica că digitalizarea *nu urmărește să înlocuiască oamenii*, ci să-i ajute. Parteneriate de tip “instanțe mentori”: instanțe care stăpânesc bine instrumentele digitale pot forma altele (de exemplu, Chișinău ca mentor pentru instanțe raionale mai mici).

7. Garantarea incluziunii și accesibilității – Orice soluție digitală implementată să fie însoțită de măsuri care asigură accesul universal. Concret: dezvoltarea portalului e-Justiție în limbaj simplificat și oferirea versiunii în limbile minorităților (acolo unde e relevant, ex. rusă pentru Găgăuzia sau Transnistria). Implementarea *standardelor WCAG* pentru accesibilitate web, astfel încât persoanele cu dizabilități (ex. nevăzători cu cititoare de ecran) să poată folosi portalurile instanțelor. Crearea în fiecare judecătorie a unui ghișeu de asistență digitală: un funcționar care să ajute părțile la nevoie să depună online sau să participe la o videoconferință (similar conceptului de “digital hubs”). Menținerea, pe durata tranziției, a *opțiunii tradiționale*: cetățeanul care totuși depune cereri pe hârtie să fie deservit normal, urmând ca personalul instanței să scaneze și să introducă documentul în sistem (fără a penaliza partea). Astfel se evită ca lipsa de mijloace digitale să devină lipsă de acces la justiție.

8. Transparență și comunicare publică – Ministerul Justiției împreună cu CSM ar trebui să lanseze o campanie publică de informare privind e-Justiția și beneficiile sale. Aceasta ar include ghiduri pentru cetățeni (“Cum să depui o cerere online”, “Cum funcționează o judecată prin videoconferință”), videoclipuri demonstrative, chiar și sesiuni de întrebări și răspunsuri cu purtători de cuvânt ai instanțelor. De asemenea, publicarea periodică a *datelor de utilizare*: ex. procentul de dosare depuse online, numărul de ședințe ținute de la distanță, durata medie a proceselor comparativ (digital vs tradițional). Acest tip de transparență va arăta progresul și va întări încrederea că reformele chiar funcționează. În plus, se recomandă implicarea societății civile și a avocaților în evaluarea periodică a noilor sisteme – să se colecteze feedback și să se ajusteze unde apar probleme.

9. Etică și reglementare IA – Înainte de a implementa orice instrument bazat pe inteligență artificială, este indicat ca Moldova să își stabilească propriul cadru de principii etice sau chiar normative. De exemplu, CSM ar putea emite o hotărâre/circulară cu *Principii pentru utilizarea IA în instanțe*, care să

reflecte Carta CEPEJ și prevederile AI Act (deja menționate). În paralel, dacă se dezvoltă local algoritmi pentru instanțe, ar trebui create comisii de evaluare interdisciplinare (IT-ști, juriști, eticieni) care să auditeze algoritmul pentru bias și corectitudine înainte de utilizare. De asemenea, fiecare instanță care folosește un AI (de exemplu pentru repartizare automată optimizată a cauzelor) ar trebui să aducă la cunoștința părților acest lucru și să existe posibilitatea contestării deciziilor bazate pe AI dacă apar suspiciuni de eroare. Un mecanism posibil este numirea unui Ombudsman al datelor judiciare și AI, o persoană sau structură care să supravegheze respectarea drepturilor în contextul noilor tehnologii (ar putea fi chiar extinderea atribuțiilor Avocatului Poporului sau CNDP în această zonă).

10. Colaborare internațională și învățare din experiențe – Recomandăm ca autoritățile să valorifice la maximum rețelele și proiectele europene disponibile: participarea la programe precum *Justice Dashboard* (tabloul de bord al justiției al Comisiei Europene), la grupurile de lucru ale Rețelei Europene de Consilii Judiciare (ENCJ) pe tema digitalizării, la schimburi bilaterale cu țări precum Estonia sau România pentru transfer de cunoștințe. De asemenea, atragerea asistenței tehnice prin instrumente ca TAIEX, Twinning pe domeniul e-justice, sau includerea în viitoarele proiecte finanțate prin Programul Digital al UE. Colaborarea trebuie să includă și sectorul privat local: *start-up*-urile de legal tech din Moldova ar putea fi susținute să dezvolte soluții în parteneriat cu instanțele (de exemplu, o aplicație mobilă pentru justițiabili).

Aceste recomandări, odată implementate, vor crea cadrul pentru o justiție digitală modernă și incluzivă. Elementul-cheie este voința politică și managerială: tehnologia este disponibilă, dar succesul depinde de modul în care decidenții și actorii din sistem o îmbrățișează și o orientează spre binele cetățeanului.

În final, pentru a trece de la recomandări la realitate, este nevoie de un plan de acțiune concret, pe termene, pe care îl detaliem în secțiunea următoare.

Plan de acțiuni pentru Guvernul Republicii Moldova

Implementarea reformelor propuse necesită un plan de acțiuni etapizat, cu priorități pe termen scurt, mediu și lung. Mai jos este prezentat un posibil plan pentru Guvern și instituțiile partenere, care grupează măsurile în funcție de orizontul de timp:

Termen scurt (în următorii 1–2 ani):

- *Adoptare strategică și legislativă:* Adoptarea oficială a Strategiei naționale de digitalizare a justiției 2025–2030 de către Guvern; aprobarea prin lege a programului (dacă este cazul) pentru a-i da forță și buget. În același timp, inițierea pachetului legislativ de modificare a Codurilor de procedură (civilă, penală, contravențională) pentru a permite dosarul electronic, citarea electronică și ședințele online (asigurând corelarea cu Codul administrativ și alte legi speciale). Adoptarea noii Legi a medierii, armonizată cu Directiva 2008/52/CE.
- *Instituții și coordonare:* Înființarea Consiliului pentru Coordonarea Digitalizării Justiției (prin hotărâre de Guvern sau Ordin MJ) și organizarea primelor sale sesiuni. Numirea unei echipe de proiect la MJ care să acționeze ca Secretariat al Consiliului. În fiecare instanță, numirea formală a câte unui coordonator IT/digital (responsabil local).

- *Finanțare rapidă și proiecte imediate:* Alocarea în bugetul următor a unei sume dedicate dotării instanțelor (de ex. achiziția de camere video și ecrane pentru 50% din sălile de judecată care încă nu au). Implementarea imediată a unor *proiecte “quick win”*: de exemplu, lansarea unui portal web îmbunătățit al instanțelor cu secțiuni de ghiduri video pentru cetățeni; lansarea unei aplicații mobile pilot pentru notificări de ședință/citații pe telefon. Finalizarea interconectării PIGD cu bazele de date de stare civilă și cazier (dacă nu este deja finalizată) astfel încât judecătorii să poată verifica direct identitatea și antecedentele părților.
- *Formare și sensibilizare:* Organizarea, prin INJ, a unor ateliere intensive pentru toți președinții de instanțe și grefieri șefi privind planul de digitalizare (pentru ca leadershipul local să fie aliniat). De asemenea, training-uri țintite pentru personalul IT al instanțelor (securitate cibernetică, administrare sisteme noi). Demararea campaniei de informare publică – conferințe de presă anunțând startul programului e-Juстиție, publicarea pe site-ul MJ a calendarului de implementare și a FAQ-urilor relevante.
- *Primii pași în IA:* Efectuarea unui studiu de fezabilitate (posibil cu suport extern) privind oportunitățile de IA în justiția moldovenească. Identificarea unui domeniu restrâns unde un algoritm ar putea fi pilotat fără risc (de ex., un AI pentru anonimizarea numelor din hotărârile publicabile). Stabilirea unui grup de lucru de experți IT & juriști pentru elaborarea ghidului etic național privind IA în justiție.

Termen mediu (3–5 ani):

- *Implementare infrastructură majoră:* Modernizarea completă a infrastructurii IT în toate instanțele. Ideal, până la orizontul 2028, toate instanțele judecătorești să fie dotate uniform: rețea securizată de comunicații (VPN judiciar), echipamente audio-video de calitate, scanere rapide pentru arhive, sisteme de management electronic al documentelor interoperabile cu PIGD. De asemenea, crearea unui Centru Unic de Date Judiciare – fie un data center guvernamental, fie cloud – unde să fie găzduite în siguranță platformele instanțelor, cu backup în timp real (astfel, dacă pică un server local, sistemul continuă online).
- *Dosar electronic unificat:* Extinderea treptată a *dosarului electronic* la nivel național și *obligativitatea* utilizării lui în anumite materii. De exemplu, s-ar putea decide ca pentru procesele comerciale între profesioniști, depunerea și comunicarea actelor să fie exclusiv electronică (aceste părți având de regulă resurse să folosească sistemul). Pentru celelalte materii, țintă ar fi ca un procent ridicat (peste 70%) din dosare să fie inițiate online. Interfața dosarului electronic trebuie integrată cu portalul public, astfel încât avocații și justițiabilii, folosind o identitate digitală (certificat, buletin electronic etc.), să poată accesa oricând propriile dosare. Suplimentar, implementarea semnăturii electronice la nivel de sistem judiciar: toți judecătorii și grefierii ar trebui să dețină semnătură digitală calificată pentru a semna hotărârile și actele procedural în format electronic.
- *Soluționarea online a litigiilor (ODR):* Pilotarea platformei naționale de ODR. Inițial, se poate porni cu *domeniul protecției consumatorului*: Guvernul (prin ANPC și MJ) creează platforma web, se notifică entitățile SAL naționale, se antrenează câțiva mediatori/arbitri. Se rulează

proiectul 1-2 ani și se evaluează: câte cazuri rezolvă, ce satisfacție au utilizatorii. Ulterior, extinderea la alte domenii, de exemplu litigii privind contravenții rutiere (unde oricum e mult volum și se pretează la soluții standard). De asemenea, pregătiri pentru integrarea cu platforma SOL europeană – participarea ca observator la rețeaua SOL.

- *Monitorizare și date:* Implementarea unui sistem de *dashboard* pentru managementul instanțelor: indicatori în timp real privind numărul de dosare nou intrate, rata de utilizare a sistemelor digitale (de ex: procent citații trimise pe email vs hârtie, număr de videoconferințe pe lună etc.). Acest instrument, la dispoziția CSM și a președinților de instanțe, va permite identificarea punctuală a locurilor unde digitalizarea stagnează sau unde se obțin rezultate foarte bune (bune practici). Publicarea acestor date în Raportul anual al sistemului judiciar va asigura transparență și accountability. De asemenea, realizarea unui sondaj periodic de satisfacție în rândul utilizatorilor (avocați, cetățeni) cu privire la serviciile digitale oferite de instanțe.
- *Îmbunătățirea cadrului educațional și cultural:* Continuarea programelor de formare inițiate pe termen scurt, cu ajustări din feedback. Introducerea permanentă la INJ și în formarea continuă a modulelor de competențe digitale. Organizarea de vizite de studiu pentru personalul-cheie (judecători, IT-iști) în țări cu proiecte similare (ex: vizită în Estonia pentru a vedea e-Court-ul lor în acțiune, vizită în Franța pentru discuții pe etică IA). Încurajarea unui *concurs anual de inovație* în justiție: instanțele să poată propune idei de îmbunătățire digitală, cele mai bune fiind finanțate și implementate pilot (acest lucru motivează implicarea de jos în sus).
- *Cadru legal secundar și etic:* Până la acest termen, Moldova ar trebui să fi aderat (dacă devine membră UE) la reglementările AI Act, SAL/ODR etc. Pe plan intern, ar trebui finalizată adoptarea unui Cod de conduită privind utilizarea IA în justiție, agreeat de CSM și de corpul magistraților, care să specifice clar ce fel de aplicații sunt permise (ex: asistență la redactare) și care sunt interzise (ex: orice formă de *social scoring* al părților, așa cum interzice direct AI Act). De asemenea, mecanisme de plângere: instituirea posibilității ca o parte să reclame utilizarea necorespunzătoare a tehnologiei (de exemplu, dacă un justițiabil consideră că nu a putut participa efectiv la o audiere online din cauza deficiențelor tehnice, să poată cere rejudecarea în persoană).

Termen lung (6–10 ani):

- *Justiție “paperless” & optimizare procesuală:* Ținta pentru orizontul 2030 ar fi o justiție aproape fără hârtie. Toate dosarele noi să fie electronice integral, arhivele vechi să fie digitizate pe măsură ce devin necesare (fără a irosi resurse pe scanarea trecutului care nu e accesat). Instanțele să fie capabile să funcționeze și de la distanță dacă situația o cere (inclusiv ședințe integral virtuale cu participarea judecătorilor de acasă, în situații excepționale ca pandemii). Procedurile judiciare ar trebui reevaluate: digitalizarea nu înseamnă doar aceeași procedură pe calculator, ci oferă ocazia de a simplifica fluxurile. De exemplu, pentru recuperări de debite mici – ar putea fi implementată *procedura automatizată* (debitorul primește un titlu executoriu dacă nu contestă online în termen, altfel se merge în instanță). Sau pentru divorțuri de comun acord – posibilitatea depunerii și soluționării administrative online, fără termen de judecată clasic.

- *Integrare deplină în rețelele UE:* În termen lung, se presupune că RM va fi membru UE, deci planul e ca justiția moldovenească să fie complet interoperabilă cu cea europeană. Asta include: folosirea Identității Digitale Europene de către cetățeni și recunoașterea ei de instanțe (de exemplu, un cetățean moldovean cu eID UE se loghează pe portalul instanței la fel de simplu ca un moldovean cu buletin electronic); participarea la e-CODEX (trimiterea și primirea de comisii rogatorii, mandate europene etc. electronic); cooperarea cu Parchetul European (dovezi transmise digital securizat); accesul instant la jurisprudența și legislația UE prin Spațiul European de date juridice. În plus, la nivel de mentalitate, magistratura moldovenească să fie la curent cu evoluțiile din celelalte state – schimburi regulate prin rețele EU.
- *Inteligență Artificială avansată sub control:* Pe termen lung, ne putem aștepta că unele instrumente de IA vor deveni suficient de mature și acceptate pentru utilizare extinsă. De exemplu, un *judicial case triage AI* – un algoritm care analizează noile dosare depuse și sugerează ruta optimă: mediere, procedură simplificată sau proces complex, ajutând astfel la managementul volumului. Sau un sistem de *jurisprudence analytics* care, dat fiind un set de fapte, îi propune judecătorului precedente relevante și, eventual, *pattern*-uri de soluții din practică (dar fără a impune, doar ca suport). Acestea pot crește calitatea și uniformitatea actului de justiție. Însă și în 2030+, principiul deciziei umane finale trebuie menținut. Ideal, până atunci societatea va fi mai obișnuită cu IA, iar reglementarea de la nivelul UE (AI Act și eventuale succesoare) va furniza claritate asupra responsabilităților. Moldova ar trebui să aibă un ecosistem de reglementare și expertiză care să permită folosirea IA în mod fiabil: experți locali care să auditeze algoritmi, instituții academice care să formeze *Data Scientist*-i specializați pe date juridice, etc. În plus, s-ar putea crea parteneriate cu Big Tech sau instituții europene pentru acces la instrumente puternice (ex: traducere automată juridică de calitate, important pentru comunicarea cu instanțele străine).
- *Evaluare continuă a impactului asupra drepturilor omului:* Odată ce majoritatea proceselor sunt digitale, va fi esențială evaluarea dacă asta chiar a îmbunătățit situația și nu a generat efecte secundare. De exemplu, monitorizarea dacă accesul categoriilor vulnerabile la justiție s-a ameliorat sau, dimpotrivă, anumite grupuri continuă să aibă dificultăți. Organisme independente (ex. Avocatul Poporului, ONG-uri de drepturile omului) ar trebui încurajate să facă *audituri periodice* ale sistemului de justiție digitală, pentru a semnală eventuale probleme (poate una nouă, greu de anticipat azi, cum ar fi *oboseala digitală* a judecătorilor sau dependența excesivă de software). Guvernul ar trebui să rămână receptiv la aceste semnale și pregătit să ajusteze politici.

Pe scurt, planul de acțiuni se întinde pe un deceniu, reflectând faptul că transformarea digitală este un proces continuu și nu un eveniment singular. Abordarea graduală permite adaptarea din mers și corectarea erorilor. Important este ca *fiecare etapă să fie implementată cu succes* înainte de a trece la următoarea, asigurând o fundație solidă.

Concluzii

Digitalizarea justiției și introducerea inteligenței artificiale reprezintă pentru Republica Moldova o dublă șansă: șansa de a-și moderniza radical sistemul judiciar, făcându-l mai eficient, mai transparent și mai aproape de cetățean, dar și șansa de a se alinia ferm la standardele și valorile europene în materie de stat de drept și drepturi ale omului. Așa cum reiese din această analiză, tehnologia în sine nu este un panaceu – *modul în care este implementată* face diferența între un succes și un posibil eșec.

Experiențele altor țări ne învață că secretul constă în echilibru: a folosi instrumentele digitale pentru a crește viteza și accesibilitatea justiției, fără a sacrifica echitatea, independența și umanitatea actului de justiție. Moldova pornește la acest drum cu câteva atuuri, printre care sprijinul puternic al partenerilor internaționali și contextul favorabil al integrării europene, ce poate oferi ghidaj și resurse. În același timp, provocările interne – de la resurse limitate, la nivelul scăzut de încredere și până la rezistența inerentă la schimbare – nu trebuie subestimate.

Acest policy brief a evidențiat măsuri concrete pe toate planurile: legislativ, instituțional, tehnologic, educațional. Implementarea lor cere o viziune strategică clară (pe care ne-o dorim consacrată prin Strategia 2025–2030) și o cooperare strânsă între toți actorii (Guvern, sistem judiciar, societate civilă, sector privat IT). Fiecare are un rol: decidenții politici trebuie să asigure voința și resursele, judecătorii și avocații trebuie să îmbrățișeze noile metode, cetățenii să fie deschiși la interacțiunea online cu justiția, iar dezvoltatorii să creeze soluții sigure și prietenoase.

Un element central este menținerea focusului pe protecția drepturilor omului. Orice inovație – fie că e vorba de o aplicație de AI sau de o simplă platformă de videoconferință – trebuie testată în raport cu dreptul la un proces echitabil, la viață privată, la nediscriminare. Acest principiu garantat constituțional și prin convențiile internaționale rămâne piatra de temelie. În fond, *tehnologia este un mijloc, nu un scop în sine*: scopul este o justiție mai bună pentru oameni.

Pe măsură ce Republica Moldova va înainta pe calea reformelor, progresul în digitalizarea justiției poate deveni și un indicator al determinării sale democratice, așa cum sublinia Ministrul Justiției: „digitalizarea nu poate fi tratată ca o reformă tehnică, ci ca un indicator de maturitate democratică și aliniere la valorile europene”. Realizând echilibrul între eficiență, acces și drepturile omului, Moldova poate transforma sistemul judiciar dintr-un punct vulnerabil al societății într-un pilon de încredere și modernitate.